

ТЕМА 7. ДОТРИМАННЯ ВИСОКИХ ЕТИЧНИХ СТАНДАРТІВ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ І ПОЗА НИМ

План:

1. Професійна репутація правника: формування та збереження
2. Етичні стандарти поведінки правника у робочому середовищі
3. Приватне життя правника: межі свободи та етичні обмеження
4. Використання соціальних мереж та онлайн-поведінка правника
5. Етичні аспекти публічних виступів та висловлювань правника
6. Допустимі форми самореклами та просування професійних послуг
7. Гідність та честь правника: професійний та особистісний виміри
8. Взаємодія з медіа: етичний аналіз ситуацій та рекомендації
9. Баланс між професійним та особистим: етичні дилеми

1. Професійна репутація правника: формування та збереження

Професійна репутація правника є стрижневим елементом його професійної діяльності та відображенням особистісних і фахових якостей у суспільному сприйнятті.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», принципи здійснення адвокатської діяльності включають дотримання Правил адвокатської етики та збереження адвокатської таємниці, що безпосередньо впливає на формування професійної репутації правника.

Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. (з наступними змінами), у статті 12 прямо вказують: «Адвокат за всіх обставин має зберігати честь і гідність, притаманні його професії, яка є несумісною з негідною поведінкою...» Це положення підкреслює важливість особистої поведінки правника для його професійної репутації.

Формування професійної репутації правника відбувається через:

– *Професійну компетентність* – систематичне підвищення кваліфікації (відповідно до ст. 18 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо професійного розвитку адвокатів).

– *Етичність поведінки* – дотримання професійних етичних кодексів (Правила адвокатської етики, Кодекс професійної етики судді, Кодекс професійної етики нотаріусів тощо).

– *Професійну відповідальність* – належне виконання обов'язків перед клієнтами, судом, колегами (ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» щодо підстав дисциплінарної відповідальності).

– *Публічний імідж* – спосіб комунікації, зовнішній вигляд, поведінка в суспільстві.

У справі «Моріс проти Франції» (заява № 29369/10) Європейський суд з прав людини підкреслив, що хоча адвокати мають право на свободу вираження поглядів, вони зобов'язані дотримуватися професійних етичних стандартів, оскільки їхня поведінка впливає на репутацію всієї правничої спільноти.

Для збереження позитивної професійної репутації правник повинен:

- Діяти з належною компетентністю та сумлінністю в усіх професійних питаннях.
- Дотримуватися конфіденційності інформації, отриманої від клієнтів (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).
- Уникати конфлікту інтересів відповідно до ст. 9 Правил адвокатської етики.
- Будувати відносини з колегами на основі взаємоповаги (ст. 60-65 Правил адвокатської етики).
- Демонструвати високі стандарти поведінки як у професійному, так і в особистому житті.

2. Етичні стандарти поведінки правника у робочому середовищі

Етичні стандарти поведінки правника у робочому середовищі визначаються комплексом нормативних документів та професійних звичаїв.

Відповідно до ст. 44 Правил адвокатської етики, відносини між адвокатами повинні будуватися на засадах колегіальності, взаємної поваги та дотримання професійних прав. Це положення створює фундамент для етичної поведінки в робочому середовищі.

Основні *етичні стандарти у робочому середовищі* включають:

1. Відносини з клієнтами:

- Принцип пріоритетності інтересів клієнта (ст. 8 Правил адвокатської етики);
- Належне інформування клієнта щодо ведення справи;
- Дотримання конфіденційності (ст. 10 Правил адвокатської етики);
- Уникнення конфлікту інтересів (ст. 9 Правил адвокатської етики).

2. Відносини з колегами:

- Повага до професійних прав колег (ст. 51 Правил адвокатської етики);
- Заборона використання засобів, що принижують честь і гідність колег (ст. 52 Правил адвокатської етики);
- Заборона переманювання клієнтів (ст. 53 Правил адвокатської етики);
- Коректність у наданні консультацій щодо роботи інших адвокатів (ст. 54 Правил адвокатської етики).

3. Відносини з судом та іншими органами:

- Повага до суду та процесуальних правил (ст. 41 Правил адвокатської етики);
- Недопущення введення суду в оману (ст. 43 Правил адвокатської етики);
- Коректна поведінка під час судових засідань.

4. Культура робочого місця:

- Дотримання правил ділового етикету;
- Належна організація робочого простору;
- Збереження професійного вигляду та іміджу правника

У міжнародному контексті Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (1988 р., з наступними змінами) у п. 5.1

підкреслює: «Дух корпоративної солідарності адвокатів передбачає відносини довіри та співпраці між ними на користь клієнтів і для запобігання зайвим судовим процесам.»

Ключовими інструментами забезпечення етичних стандартів у робочому середовищі є:

- Дотримання Правил адвокатської етики та інших професійних етичних кодексів;
- Систематичне підвищення кваліфікації відповідно до вимог ст. 18 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;
- Участь у діяльності професійних організацій;
- Менторство та наставництво над молодими фахівцями.

3. Приватне життя правника: межі свободи та етичні обмеження

Правила адвокатської етики в ст. 12 прямо вказують: «...Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на обмеження прав адвоката та приниження його професійної гідності під час здійснення професійної діяльності та в приватному житті».

Згідно зі ст. 57 Правил адвокатської етики, адвокат у своєму приватному житті має право на особисту свободу, але з деякими обмеженнями, пов'язаними з його професійним статусом.

Приватне життя правника підлягає певним етичним обмеженням, які впливають з:

1. Нормативних актів:

- Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 21 щодо несумісності);
- Правила адвокатської етики (ст. 12 щодо дотримання високих стандартів поведінки);
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (для суддів, ст. 58 щодо етики суддів);
- Кодекс суддівської етики (ст. 3 щодо обов'язку дотримуватися високих стандартів поведінки у будь-якій діяльності).

2. Професійних вимог:

- Необхідність підтримки професійної репутації;
- Запобігання конфлікту інтересів;
- Збереження конфіденційності клієнтської інформації поза робочим середовищем

У приватному житті правник має право на:

- Захист приватності та сімейного життя (ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);
- Свободу вираження поглядів (ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);
- Свободу асоціацій (ст. 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);

– Участь у громадській, політичній, культурній діяльності (з урахуванням обмежень для окремих категорій правників).

Етичні обмеження у приватному житті включають:

- Недопущення поведінки, що дискредитує правничу професію;
- Запобігання діям, які можуть створити конфлікт інтересів;
- Уникнення зловживання своїм статусом для отримання особистих переваг;
- Утримання від непрофесійних висловлювань щодо колег, суддів, правової системи;
- Обережність у публічних коментарях щодо справ, які веде правник.

Справа «Кудешкіна проти Росії» (заява № 29492/05) в ЄСПЛ ілюструє межі свободи висловлювань судді у приватному житті. Суд визнав, що до суддів можуть застосовуватися підвищені стандарти поведінки, але при цьому повинна зберігатися розумна пропорційність між обмеженнями та необхідністю захисту авторитету судової влади.

4. Використання соціальних мереж та онлайн-поведінка правника

У сучасному цифровому світі соціальні мережі стали невід'ємною частиною професійного та особистого життя правників, однак вони також створюють нові етичні виклики.

Правила адвокатської етики в редакції з останніми змінами містять спеціальну статтю 57-1 «Дотримання норм адвокатської етики при користуванні мережею Інтернет», що регулює поведінку адвокатів у соціальних мережах та інтернеті загалом.

Основні етичні вимоги до онлайн-поведінки правника:

1. Збереження професійної таємниці:

- Заборона розголошення конфіденційної інформації клієнтів (ст. 57-1 п. 2 Правил адвокатської етики);
- Обережність при розміщенні фотографій та відео з робочого середовища;
- Недопущення розкриття деталей справ без згоди клієнтів.

2. Повага до колег та судової системи:

- Заборона висловлювань, що принижують честь, гідність та ділову репутацію колег (ст. 57-1 п. 3 Правил адвокатської етики);
- Дотримання принципу презумпції невинуватості (ст. 57-1 п. 4 Правил адвокатської етики);
- Коректність висловлювань щодо рішень суду та судової системи загалом.

3. Підтримка професійної репутації:

- Недопущення публікацій, що можуть зашкодити авторитету правничої професії;
- Врівноваженість та обґрунтованість публічних позицій;
- Відповідальність за зміст матеріалів, що поширюються або коментуються.

4. Реклама та самопрезентація:

- Дотримання вимог щодо реклами адвокатської діяльності (ст. 13 Правил адвокатської етики);
- Заборона порівняльної реклами у соціальних мережах;
- Заборона використання демпінгу та інших недобросовісних методів залучення клієнтів.

Міжнародна асоціація юристів (IBA) у своїх рекомендаціях «IBA International Principles on Social Media Conduct for the Legal Profession» (2014) визначає *ключові принципи поведінки правників у соціальних медіа*: незалежність; чесність; відповідальність; конфіденційність; підтримка довіри суспільства до юридичної професії; забезпечення правосуддя.

Рекомендації для правників щодо використання соціальних мереж:

- Регулярно перевіряти налаштування приватності профілів;
- Використовувати професійний тон комунікації;
- Розмежовувати особисті та професійні акаунти;
- Уникати коментування справ, що знаходяться у провадженні;
- Перевіряти інформацію перед публікацією;
- Утримуватися від емоційних реакцій на критику;
- Не долучатися до суперечок, що можуть зашкодити репутації.

5. Етичні аспекти публічних виступів та висловлювань правника

Публічні виступи та висловлювання правника є важливим аспектом професійної діяльності, що підлягає етичному регулюванню для забезпечення балансу між свободою слова та професійною відповідальністю.

Відповідно до ст. 57 Правил адвокатської етики, публічні висловлювання адвоката щодо роботи органів правосуддя повинні бути виваженими та обґрунтованими, а критика судових рішень має бути коректною та аргументованою.

Основні етичні вимоги до публічних виступів правника:

1. Дотримання професійної таємниці:

- Заборона розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);
- Обмеження щодо коментування справ, які ведуться правником (ст. 70 Правил адвокатської етики);
- Необхідність отримання згоди клієнта на розголошення інформації.

2. Дотримання принципу презумпції невинуватості:

- Недопущення висловлювань, що натякають на винуватість осіб до винесення судового рішення (ст. 62 Конституції України);
- Коректне висвітлення фактів справи без перекозів та маніпуляцій.

3. Повага до честі та гідності:

- Заборона висловлювань, що принижують честь, гідність та ділову репутацію інших осіб;

- Недопустимість дискримінаційних висловлювань за будь-якими ознаками;

- Дотримання принципів толерантності.

4. Відповідальність за зміст та форму висловлювань:

- Достовірність та обґрунтованість інформації;

- Коректна та виважена критика;

- Професійний тон і стиль висловлювань.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства у п. 2.6 наголошує на важливості збереження незалежності адвоката та його лояльності до клієнта при публічних виступах.

У справі «Моріс проти Франції» (заява № 29369/10) ЄСПЛ розглядав межі свободи висловлювань адвоката і зазначив, що адвокати мають право на критику судової системи, але повинні робити це професійно та відповідально.

Рекомендації щодо публічних виступів правника:

- Ретельно готуватися до публічних виступів, перевіряючи факти та юридичні аргументи;

- Утримуватися від емоційних та необґрунтованих заяв;

- Розмежовувати особисту думку та офіційну позицію;

- Поважати репутацію судової системи та колег;

- Дотримуватися професійної лексики та уникати сенсаційності;

- Заздалегідь узгоджувати з клієнтами межі публічного розкриття інформації;

- При участі у політичних дискусіях чітко розмежовувати професійну та громадянську позиції.

6. Допустимі форми самореклами та просування професійних послуг

Реклама та просування правничих послуг підлягають суворому етичному регулюванню з метою збереження гідності професії та захисту інтересів потенційних клієнтів.

Згідно зі ст. 13 Правил адвокатської етики, адвокат має право рекламувати свою діяльність з дотриманням чинного законодавства та цих Правил. Рекламні матеріали повинні бути чіткими, об'єктивними, достовірними та *не повинні містити*: оціночних характеристик щодо адвоката; критики інших адвокатів; заяв про вірогідність успішного виконання доручень та інших заяв, що можуть викликати необґрунтовані надії у клієнтів; натяків, що суперечать принципам професійної етики.

Допустимі форми самореклами для правника включають:

1. Інформаційні матеріали:

- Розміщення об'єктивної інформації про освіту, досвід, спеціалізацію (ст. 13 Правил адвокатської етики);

- Публікація контактної інформації та даних про адвокатське бюро/об'єднання;

- Представлення інформації про тарифи та методи обчислення гонорару.

2. Веб-сайти та соціальні мережі:

- Створення професійних веб-сайтів з інформацією про діяльність;
- Ведення професійних сторінок у соціальних мережах;
- Публікація статей та матеріалів освітнього характеру.

3. *Публічна активність:*

- Участь у професійних заходах, конференціях, семінарах;
- Викладацька діяльність та публічні лекції;
- Публікація аналітичних статей у фахових виданнях.

4. *Media-співпраця:*

- Експертні коментарі з правових питань для ЗМІ;
- Участь у просвітницьких програмах;
- Створення інформаційних матеріалів для широкої аудиторії.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства у п. 2.6 також регулює питання реклами адвокатських послуг, акцентуючи увагу на необхідності збереження гідності професії.

Недопустимі форми самореклами включають:

- Порівняльну рекламу з іншими правниками (ст. 13 Правил адвокатської етики);
- Гарантії успішного вирішення справи (ст. 13 Правил адвокатської етики);
- Спам та нав'язливі пропозиції послуг;
- Використання демпінгу та недобросовісних методів залучення клієнтів;
- Поширення недостовірної інформації про професійні досягнення;
- Використання відгуків клієнтів без їхньої згоди.

7. *Гідність та честь правника: професійний та особистісний виміри*

Гідність та честь правника є фундаментальними категоріями професійної етики, що визначають стандарти поведінки як у професійному, так і в особистісному вимірах.

Стаття 12 Правил адвокатської етики прямо встановлює: «За всіх обставин адвокат повинен дбати про честь і гідність своєї професії» та «Адвокат за всіх обставин має зберігати честь і гідність, притаманні його професії».

Професійний вимір гідності та честі правника охоплює:

1. *Компетентність та професіоналізм:*

- Високий рівень юридичних знань та навичок;
- Постійне підвищення кваліфікації (ст. 11 Правил адвокатської етики);
- Сумлінне виконання професійних обов'язків.

2. *Незалежність:*

- Свобода від зовнішнього втручання (ст. 6 Правил адвокатської етики);
- Протидія спробам порушення професійних прав;
- Відстоювання професійної позиції.

3. *Чесність та добросовісність:*

- Відкритість перед клієнтами щодо перспектив справи;

- Належне інформування про хід справи та можливі ризики;
- Уникнення маніпуляцій та введення в оману (ст. 43 Правил адвокатської етики).

Особистісний вимір гідності та честі правника передбачає:

– *Моральні якості:* порядність у повсякденному житті; вірність особистим принципам та переконанням; відповідальне ставлення до зобов'язань.

– *Культура поведінки:* коректність у спілкуванні з оточуючими; зваженість та виваженість висловлювань; уникнення конфліктних ситуацій.

– *Відповідальне громадянство:* повага до закону та правопорядку; громадська активність та відповідальність; сприяння утвердженню верховенства права.

У справі «Лекавічене проти Литви» (заява № 48427/09) ЄСПЛ розглянув питання накладення дисциплінарного стягнення на адвоката за висловлювання, що принижували гідність суду, і визнав, що професійна етика адвоката може накладати особливі обмеження на свободу висловлювань.

Баланс між професійним та особистісним вимірами гідності та честі правника досягається через:

- Усвідомлення нерозривності професійної та особистої репутації;
- Розуміння суспільного значення правничої професії;
- Прийняття високих стандартів поведінки як невід'ємної частини професійної ідентичності;
- Постійне самовдосконалення та саморефлексію.

8. Взаємодія з медіа: етичний аналіз ситуацій та рекомендації

Взаємодія правників із засобами масової інформації є важливим аспектом професійної діяльності, що вимагає дотримання етичних норм для забезпечення балансу між інформаційною відкритістю та професійними обов'язками.

Стаття 70 Правил адвокатської етики визначає основні принципи відносин адвоката зі ЗМІ: «При спілкуванні з представниками ЗМІ адвокат повинен дотримуватися принципів властивих адвокатурі... З метою дотримання прав та свобод людини і громадянина, адвокат не повинен надавати ЗМІ інформацію щодо його участі у справі нічого не змінюючи або не приховуючи, з метою отримання прихильності громадської думки до адвоката...».

Основні етичні аспекти взаємодії правника з медіа:

1. Дотримання конфіденційності:

– Заборона розголошення відомостей, що становлять адвокатську таємницю (ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

– Необхідність отримання згоди клієнта перед наданням коментарів щодо справи;

- Обережність при висвітленні деталей справи, що може завдати шкоди інтересам клієнта.

2. *Дотримання презумпції невинуватості:*

- Уникнення висловлювань, що стверджують винуватість особи до відповідного судового рішення;

- Коректне формулювання позиції щодо процесуальних дій;

- Об'єктивне представлення фактів без маніпуляцій.

3. *Збереження професійної гідності:*

- Недопущення поведінки, що дискредитує правничу професію;

- Виваженість та обґрунтованість висловлювань;

- Уникнення конфронтаційної риторики щодо суду та колег.

4. *Баланс між публічністю та інтересами правосуддя:*

- Недопущення тиску на суд через ЗМІ;

- Сприяння об'єктивному висвітленню судових процесів;

- Дотримання етичних стандартів навіть при непопулярності справи.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства у п. 2.3 зазначає важливість збереження конфіденційності у відносинах адвоката і клієнта, що безпосередньо стосується і взаємодії з медіа.

Рекомендації правникам щодо взаємодії з медіа:

- Заздалегідь узгоджувати з клієнтом межі публічного обговорення справи;

- Чітко розмежовувати фактичну інформацію та особисті оцінки;

- Утримуватися від емоційних висловлювань та сенсаційної подачі інформації;

- Готуватися до спілкування з журналістами, визначаючи ключові повідомлення;

- Дотримуватися професійної лексики та уникати спрощень, що викривляють суть;

- При відмові від коментаря пояснювати причини (наприклад, конфіденційність);

- Уважно ставитися до контексту використання цитат та коментарів.

Етичний аналіз типових ситуацій:

- *Запит коментаря щодо справи, що триває:* отримати згоду клієнта; обмежитися процесуальними аспектами; уникати прогнозів щодо результату; дотримуватися презумпції невинуватості.

- *Негативне висвітлення у пресі дій правника:* зберігати професійну гідність; відповідати коректно та по суті, без переходу на особистості; обґрунтовувати позицію правовими аргументами; за необхідності використовувати право на відповідь.

- *Запрошення до участі в дискусійній програмі:* ретельно оцінити тематику програми та її формат; підготувати юридично обґрунтовану позицію; уникати політично забарвлених висловлювань (якщо це не політичний адвокат); чітко зазначати, коли висловлюється особиста думка, а не офіційна позиція; відмовлятися від участі в програмах, що можуть зашкодити репутації правника або професії загалом.

– *Інтерв'ю щодо резонансної справи*: отримати дозвіл клієнта на надання коментарів; утримуватися від розголошення доказів, що можуть вплинути на судовий розгляд; зберігати професійну стриманість; акцентувати увагу на процесуальних аспектах та правових принципах замість емоційного обговорення деталей.

9. Баланс між професійним та особистим: етичні дилеми

Досягнення балансу між професійним та особистим життям є однією з найскладніших етичних дилем у діяльності сучасного правника, що впливає як на якість його роботи, так і на психологічне благополуччя.

Правила адвокатської етики прямо не регулюють питання балансу між професійним та особистим життям, однак з положень ст. 11 щодо компетентності та добросовісності, а також ст. 12 щодо збереження честі та гідності професії випливають вимоги до адекватного розподілу часу та енергії правника.

Основні етичні дилеми у питанні балансу професійного та особистого:

– *Конфлікт часових ресурсів*: необхідність приділяти достатньо часу для якісного виконання професійних обов'язків; потреба у часі для відпочинку, родини, особистого розвитку; етичний вибір при перенавантаженні справами.

– *Емоційне вигорання та професійна відповідальність*: вплив психологічного стану правника на якість надання правової допомоги; етичні аспекти відмови від справи через емоційне виснаження; відповідальність за підтримання власного психічного здоров'я як частина професійного обов'язку.

– *Конфлікт лояльностей*: баланс між відданістю професії та особистими цінностями; узгодження професійних вимог з родинними обов'язками; межі особистої жертвовності заради інтересів клієнта.

– *Професійна ідентичність та особисте життя*: вплив професійної ролі на особисту ідентичність; збереження автентичності в умовах високих професійних стандартів; межі між професійною особистістю та приватним «я».

Відповідно до принципів, викладених у Міжнародних принципах юридичної етики Міжнародної асоціації юристів (ІВА), правник має право на особисте життя та повагу до нього, однак повинен усвідомлювати вплив своєї поведінки на репутацію професії в цілому.

Стратегії досягнення балансу між професійним та особистим:

– *Ефективний тайм-менеджмент*: встановлення чітких меж робочого часу; пріоритизація завдань; делегування непрофільних функцій; використання технологій для оптимізації роботи.

– *Профілактика професійного вигорання*: регулярний відпочинок та відновлення; психологічна супервізія та підтримка; участь у професійних спільнотах; розвиток стресостійкості.

– *Побудова підтримуючого середовища*: формування команди з розподілом відповідальності; конструктивна комунікація з колегами; розвиток професійної солідарності; створення здорового робочого простору.

– *Професійні межі*: встановлення розумних очікувань у роботі з клієнтами; вміння сказати «ні» при надмірному навантаженні; реалістична оцінка власних можливостей; обґрунтоване обмеження доступності поза робочим часом.

Етичні підходи до вирішення дилем балансу:

– Принцип «розумної достатності» у професійній діяльності замість прагнення до недосяжної досконалості;

– Прозорість у комунікації з клієнтами щодо робочих обмежень та графіку;

– Підтримка культури взаємодопомоги та підтримки у професійній спільноті;

– Визнання права на відпочинок та особисте життя як етично обґрунтованої потреби;

– Усвідомлення взаємозв'язку між власним благополуччям та якістю правничих послуг.

Довідкова справа «Колпакова проти Росії» (заява № 41408/04) опосередковано висвітлює питання психологічного тиску на правників та значення дотримання розумного балансу між професійним та особистим життям для якісного виконання професійних обов'язків.